JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
JEAN MISCHO
22 päivänä maaliskuuta 2001 [1]

I Tosiseikat ja oikeudenkäyntimenettely

1. Tämän ennakkoratkaisupyynnön on esittänyt Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) (Yhdistynyt kuningaskunta) riita-asiassa, jossa kantajana on Courage Ltd (jäljempänä Courage) ja vastaajana on Crehan. Court of Appeal esittää neljä ennakkoratkaisukysymystä, jotka koskevat EY 81 artiklan nojalla kielletyn sopimuksen osapuolen mahdollisuutta saada vahingonkorvausta sopimuksen toiselta osapuolelta.

2. Vuonna 1990 Courage, panimo, jolla on 19 prosentin markkinaosuus oluen myynnin markkinoilla, ja Grand Metropolitan plc (jäljempänä Grand Met), useita hotelli- ja ravintolakiinteistöjä omistava yhtiö, sopivat anniskelupaikkojensa yhdistämisestä. Niiden omistamat pubikiinteistöt siirrettiin Inntrepreneur Estates Ltd:hen (jäljempänä IEL), jonka Courage ja Grand Met omistivat puoliksi.

3. IEL:n ja Couragen tekemässä sopimuksessa edellytettiin, että kaikkien IEL:n vuokralleottajien oli ostettava oluensa yksinomaan Couragelta. Couragen piti toimittaa tilatut olutmäärät sellaisen hintaluettelonsa mukaisella hinnalla, jota sovellettiin IEL:ltä vuokrattuihin pubeihin.

4. IEL tekee vuokralleottajien kanssa vakiomuotoisen vuokrasopimuksen. Mahdollinen vuokralleottaja ja IEL voivat neuvotella vuokran määrästä, mutta eivät yksinostovelvoitteesta tai muista sopimusehdoista.

5. Vuonna 1991 Crehan teki IEL:n kanssa kaksi 20 vuoden vuokrasopimusta, joihin sisältyi velvoite tehdä ostot Couragelta. Vuokraa voitiin tarkistaa viiden vuoden välein ja vain ylöspäin siten että perusteena käytettiin joko edeltävältä jaksolta saatua vuokraa tai muiden sopimusehtojen perusteella vuokrasopimuksen jäljelläolevalta ajalta parasta markkinoilta saatavaa vuokraa riippuen siitä, kumpi näistä on suurempi.

1 Alkuperäinen kieli: ranska.

6. Vuonna 1993 Courage nosti kanteen, jossa se vaati Crehanin velvoittamista maksamaan yli 15 000 Englannin puntaa (GBP) maksamattomista oluttoimituksista.

7. Crehan puolustautui toteamalla, että vuokrasopimukseen sisältyvä tiettyjen olutlaatujen yksinostovelvoite on EY 81 artiklan vastainen, ja hän esitti sopimukseen perustuvan vahingonkorvausvaatimuksen. Crehanin kanteen perustana on se, että Courage on myynyt olutta asiakkailleen, joita yksinostovelvoite ei koske, huomattavasti edullisemmilla hinnoilla kuin mitkä sisältyvät hintaluetteloon, jota sovelletaan niihin pubinpitäjiin, joita yksinostovelvoite koskee. Crehan väittää, että tämä hinnanero johtaa yksinostovelvoitteen alaisten pubinpitäjien kannattavuuden laskuun ja siihen, että niiden on pakko lopettaa toimintansa.

8. Court of Appeal on esittänyt ennakkoratkaisukysymykset seuraavien seikkojen vuoksi.

9. Yhtäältä Court of Appeal oli aikaisemmassa tuomiossaan katsonut, että EY 81 artiklan 1 kohdan tavoitteena on suojata kilpailijoita eikä lainvastaisen sopimuksen osapuolia, jotka ovat kilpailunrajoituksen toimeenpanijoita eivätkä uhreja.

10. Toisaalta Englannin oikeuden mukaan lainvastaisen sopimuksen osapuoli ei voi vaatia vahingonkorvausta toiselta osapuolelta. Vaikka Crehanin kanneperuste, jonka mukaan hänen vuokrasopimuksensa on EY 81 artiklan vastainen, olisi pätevä, Englannin oikeuden mukaan hänen vahingonkorvausvaatimustaan ei tutkittaisi. Yhdysvaltojen Supreme Courtin asiassa Perma Life Mufflers Inc. vastaan International Parts Corp. antaman tuomion mukaan sen sijaan ilmenee, että kilpailua rajoittavan sopimuksen osapuoli, joka on taloudellisesti heikommassa asemassa, voi esittää vahingonkorvausvaatimuksen.

11. Tässä tilanteessa Court of Appeal esitti yhteisöjen tuomioistuimelle ennakkoratkaisukysymykset.

II Ennakkoratkaisukysymykset

"1) Onko EY 81 artiklaa tulkittava siten, että pubin vuokraamista koskevan ja yksinostovelvoitteen sisältävän lainvastaisen sopimuksen osapuoli voi vedota tähän artiklaan tuomioistuimissa saadakseen korvauksen sopimuksen toiselta osapuolelta?

2) Jos vastaus kysymykseen 1 on myöntävä, onko korvausta vaativa osapuoli oikeutettu saamaan korvauksen vahingosta, jonka on väitetty aiheutuneen

siitä, että tämä on sitoutunut 81 artiklan vastaisen sopimuksen ehtoon?

3) Onko kansallisen oikeuden säännöstä, jonka mukaan tuomioistuinten ei pidä antaa henkilön vedota ja/tai tukeutua omaan lainvastaiseen toimintaansa välttämättömänä välivaiheena vahingonkorvauksen saamiseksi, pidettävä yhteisön oikeuden mukaisena?

4) Jos vastaus kysymykseen 3 on, että tällainen säännös voi tietyissä olosuhteissa olla yhteisön oikeuden vastainen, mitä seikkoja kansallisen tuomioistuimen on otettava huomioon?"

III Asian arviointi

Alkuhuomautus

12. Ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee, että Court of Appeal lähtee pääasian ratkaisemiseksi ja oikeudellisten kysymysten selvittämiseksi kahdesta olettamasta. Aluksi se olettaa, että Crehanin tekemään pubin vuokraamista koskevaan sopimukseen sisältyvä tiettyjen olutlaatujen yksinostovelvoite on EY 81 artiklan vastainen. Se lähtee myös olettamasta, jonka mukaan Crehan on kärsinyt vahinkoa "toisen osapuolen sopimuksen nojalla suorittamista toimista".

13. Tästä seuraa, että yhteisöjen tuomioistuimen on otettava kantaa abstraktiin EY 81 artiklan rikkomistilanteeseen, joka on aiheuttanut vahinkoa yhdelle sopimuksen osapuolelle. Se, vastaako tämä abstrakti tilanne asian tosiseikkoja, on ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen arvioitava myöhemmin eikä yhteisöjen tuomioistuimen ole otettava siihen kantaa.

14. Mielestäni yhteisöjen tuomioistuimen ei kuitenkaan ole kieltäydyttävä vastaamasta esitettyihin kysymyksiin siksi, että kysymykset olisivat hypoteettisia. On huomautettava, että vakiintuneessa oikeuskäytännössä [2] todetaan seuraavaa: " — — yksinomaan kansallisen tuomioistuimen, jossa asia on vireillä ja joka vastaa annettavasta ratkaisusta, tehtävänä on kunkin asian erityispiirteiden perusteella harkita, onko ennakkoratkaisu tarpeen asian ratkaisemiseksi ja onko sen yhteisöjen tuomioistuimelle esittämillä kysymyksillä merkitystä asian kannalta. Kansallisen tuomioistuimen esittämä pyyntö voidaan jättää tutkimatta, jos on ilmeistä, että kansallisen tuomioistuimen pyytämällä

2 — Ks. asia C-230/96, Cabour, tuomio 30.4.1998 (Kok. 1998, s. I-2055, 21 kohta).

yhteisön oikeuden tulkitsemisella tai yhteisön oikeussäännön pätevyyden tutkimisella ei ole mitään yhteyttä kansallisessa tuomioistuimessa käsiteltävän asian tosiseikkoihin tai kohteeseen."

15. Käsiteltävänä olevassa asiassa tilanne ei kuitenkaan ole tällainen.

16. Court of Appealin selvityksistä ilmenee, että yksinomaan Englannin oikeuden perusteella Crehanin kanne ei menesty ja että kansallisen tuomioistuimen on tutkittava hänen vaatimuksensa ainoastaan, jos hän voi vedota EY:n perustamissopimuksesta johtuviin oikeuksiin.

17. Näin ollen on ilmeistä, että yhteisön oikeuden tulkintaa koskeva pyyntö liittyy pääasiaan ja sen kohteeseen.

Ensimmäinen kysymys

18. Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin pyrkii ensimmäisellä kysymyksellään selvittämään, voiko kielletyn sopimuksen osapuoli vedota tuomioistuimissa EY 81 artiklaan saadakseen korvauksen sopimuksen toiselta osapuolelta.

19. Kuten komissio on katsonut, mielestäni tämä ensimmäinen kysymys liittyy yleiseen ongelmaan, jota käsittelin alkuhuomautuksessani, eli siihen, "että Englannin oikeuden mukaisen lainvastaisuussäännön tiukka soveltaminen estää sopimuksen osapuolta *nostamasta kannetta*",[3] vaikka kyseisen kanteen tarkoitus on saada ainoastaan todetuksi se, että "kyseinen sopimus on EY 81 artiklan vastainen ja näin ollen 81 artiklan 2 kohdan nojalla pätemätön". Näin ollen tarkastelen kysymystä tästä näkökulmasta.

20. Court of Appeal myöntää itsekin, että kantaa, jonka mukaan EY 81 artiklassa myönnetään lainvastaisen sopimuksen osapuolelle yhteisön oikeudessa suojattuja oikeuksia, voidaan hyvinkin pitää perusteltuna. Se viittaa tältä osin asiassa BRT[4] annettuun tuomioon.

21. Voidaan myös mainita asiassa Delimitis[5] annettu tuomio, josta seuraa, että "85 artiklan 1 kohdalla ja 86 artiklalla on välittömiä oikeusvaikutuksia yksityisten oikeussubjektien välisissä suhteissa, ja niistä seuraa yksityisille oikeussubjekteille välittömästi oikeuksia, joita kansallisten tuomioistuinten on suojeltava", ja että kansallinen tuomioistuin voi "todeta sopimuksen 85 artiklan 2 kohdan nojalla pätemättömäksi, jos se on varma siitä, ettei

3 — Ote komission huomautuksista, kursivointi tässä.

4 — Asia 127/73, tuomio 30.1.1974 (Kok. 1974, s. 51; Kok. Ep. II, s. 201).

5 — Asia C-234/89, tuomio 28.2.1991 (Kok. 1991, s. I-935; Kok. Ep. XI, s. 77).

sopimuksen osalta voida tehdä 85 artiklan 3 kohdan mukaista poikkeuspäätöstä". [6]

22. Koska pätemättömyys on, kuten komissio on perustellusti huomauttanut, EY 81 artiklan 2 kohdassa määrätty perustavanlaatuinen seuraamus, joka koskee saman artiklan 1 kohdassa kiellettyjä sopimuksia, tämän seuraamuksen poissuljenta siksi, että käsiteltävänä olevassa asiassa kielletään sopimuksen osapuolta vetoamasta siihen, poistaisi osan tämän määräyksen vaikutuksista.

23. Tätä ei voida kuitenkaan hyväksyä, koska EY 81 artikla on yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön [7] mukaan "perustavanlaatuinen määräys, joka on välttämätön yhteisölle annettujen tehtävien täyttämiseksi ja erityisesti sisämarkkinoiden toimivuuden varmistamiseksi".

24. Haluan huomauttaa, että edellä mainitut asiat BRT ja Delimitis koskivat myös sopimuksen osapuolten välistä riita-asiaa. Asiassa Delimitis oli nimenomaisesti kyse panimon ja kahvilanpitäjän välisestä yksinostosopimuksesta. Kuten komissio on huomauttanut, näissä asioissa yhteisöjen tuomioistuin ei ole ottanut kantaa siihen, että sopimuksen osapuoli vetosi EY 81 artiklaan välttyäkseen siltä vaadittujen maksujen maksamiselta.

25. Oikeussubjektilla, vaikka se olisi sopimuksen osapuolena, on oltava mahdollisuus esittää tuomioistuimessa vaatimus, joka koskee sitä, että tuomioistuin määrää seuraamuksista, jotka johtuvat EY 81 artiklan vastaisten sopimusehtojen pätemättömyydestä. On huomattava, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan tällä pätemättömyydellä "on taannehtiva oikeusvaikutus". [8]

26. Näin ollen jos tämän sopimusehdon soveltaminen on aiheuttanut vahinkoa jollekin sopimuksen osapuolelle, esiin nousee kysymys tämän vahingon korvaamisesta. Muihin kysymyksiin annettavan vastauksen yhteydessä on täsmennettävä ne edellytykset, joilla tätä voidaan vaatia vahingonkorvauskanteella.

27. Tässä vaiheessa ensimmäiseen kysymykseen on vastattava, että EY 81 artiklaa on tulkittava siten, että pubin vuokraamista koskevan ja yksinostovelvoitteen sisältävän lainvastaisen sopimuksen osapuoli voi vedota tämän sopimuksen pätemättömyyteen tuomioistuimessa.

Toinen ja kolmas kysymys

28. Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin pyrkii toiseksi selvittämään,

6 — Saman tuomion 55 kohta.

7 — Asia C-126/97, Eco Swiss, tuomio 1.6.1999 (Kok. 1999, s. I-3055, 36—39 kohta).

8 — Asia 48/72, Brasserie de Haecht, tuomio 6.2.1973 (Kok. 1973, s. 77, 27 kohta; Kok. Ep. II, s. 65).

onko korvausta vaativa osapuoli oikeutettu saamaan korvauksen vahingosta, jonka on väitetty aiheutuneen tämän sitoutumisesta EY 81 artiklan vastaisen sopimuksen ehtoon.

29. Kolmannella kysymyksellään Court of Appeal tiedustelee, onko kansallisen oikeuden säännöstä, jonka mukaan tuomioistuinten ei pidä antaa henkilön vedota ja/tai tukeutua omaan lainvastaiseen toimintaansa vahingonkorvauksen saamiseksi, pidettävä yhteisön oikeuden mukaisena.

30. Olen, samoin kuin komissio, sitä mieltä, että näitä kahta kysymystä on tarkasteltava yhdessä.

31. Ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee, että Court of Appeal on todennut asiassa Gibbs Mew [9] antamassaan tuomiossa seuraavaa: "Englannin oikeuden mukaan lainvastaisen sopimuksen osapuoli ei voi vaatia sopimuksen toiselta osapuolelta korvausta vahingosta, joka sille on aiheutunut osallisuudesta tähän lainvastaiseen sopimukseen. Tämä pätee, vaatiipa osapuoli tilanteen palauttamista ennalleen tai vahingonkorvausta."

9 — [1998] EuLR 588, s. 606.

32. Näin ollen on tarkasteltava kysymystä siitä, onko tämä Englannin oikeuden säännös yhteisön oikeuden vastainen.

33. Kaikki asian osapuolet, lukuun ottamatta Couragea mutta mukaan lukien Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta, pitävät kyseessä olevaa Englannin oikeuden säännöstä yhteisön oikeuden kannalta ongelmallisena. Niiden arviot ja niiden yhteisöjen tuomioistuimelle esittämät vastausehdotukset eivät kuitenkaan ole identtisiä.

34. Aivan aluksi voin todeta, että kyseessä oleva säännös on myös minun mielestäni ongelmallinen. Erityisesti olen sitä mieltä, että säännös on yhteisön oikeuden vastainen siltä osin kuin siinä estetään kielletyn sopimuksen osapuolta saamasta vahingonkorvausta sopimuksen toiselta osapuolelta pelkästään siksi, että tämä on osallinen sopimukseen.

35. Päädyin tähän johtopäätökseen arvioituani ensin EY 81 artiklan välittömän oikeusvaikutuksen sopimuksen osapuolille aiheuttamia seurauksia. Tämän jälkeen tutkin tapaa, jolla kansallisten tuomioistuinten on turvattava oikeuksia, joita EY 81 artiklan nojalla voi syntyä jopa sopimuksen osapuolelle.

36. Tutkin näin ollen ensiksi, mitä seurauksia EY 81 artiklan välittömällä oikeusvaikutuksella on sopimuksen osapuolille.

37. Kuten olen jo edellä todennut, vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY 81 artiklalla on välittömiä oikeusvaikutuksia yksityisten oikeussubjektien välisissä suhteissa, ja niistä seuraa yksityisille oikeussubjekteille välittömästi oikeuksia, joita kansallisten tuomioistuinten on suojattava.[10] Näihin sisältyy oikeussubjektien oikeus saada suojaa pätemättömän sopimuksen mahdollisesti aiheuttamilta vahingoilta.

38. Tämä suoja koskee tietenkin ensi sijassa kolmansia osapuolia eli kuluttajia ja kilpailijoita, joille kielletystä sopimuksesta on aiheutunut vahinkoa.[11]

39. Kuten Courage oikeutetusti toteaa, sama suoja ei yleensä koske sopimuksen osapuolia, koska nämä ovat "itse saaneet aikaan sopimuksen". Tällöin sovelletaan oikeusperiaatetta, joka tunnustetaan suurimmassa osassa kehittyneitä oikeusjärjestelmiä, myös yhteisön oikeusjärjestelmässä, ja jonka mukaan asianosainen ei voi hyötyä omasta säännöstenvastaisesta menettelystään.[12] Käsiteltävänä olevassa asiassa tämä tarkoittaa sitä, ettei asianosainen voi vedota omaan lainvastaiseen menettelyynsä vaatiakseen siitä aiheutuneiden vahingollisten vaikutusten poistamista.

40. On kuitenkin pohdittava, onko pelkästään se, että on osallisena sopimukseen, aina välttämättä "säännöstenvastaista menettelyä". Tietyissä tilanteissa tämä "säännöstenvastainen menettely" ei mielestäni ole ilmeistä. Ranskan hallitus mainitsee tältä osin vertikaalisen sopimuksen vahvemman osapuolen yksipuoliset toimet, kuten tavarantoimittajan kirjeen vähittäismyynnissä sovellettavista vähimmäishinnoista tai yksinoikeuden leasing-toiminnan kehittämiseen.

41. Mielestäni nämä esimerkit osoittavat, että päättely, jonka mukaan osallisuus sopimukseen on automaattisesti säännöstenvastaista menettelyä, minkä vuoksi EY 81 artiklasta johtuva suoja ei koske tätä sopimusosapuolta, on liian formalistinen eikä ota huomioon kunkin asian erityisolosuhteita. Tilanteet, joissa osallisuus sopimukseen ei ole säännöstenvastaista menettelyä, ovat tietenkin poikkeuksellisia tai horisontaalisten sopimusten yhteydessä

10 — Ks. em. asia BRT ja asia Delimitis.

11 — Vastaavasti ks. julkisasiamies Van Gervenin ratkaisuehdotuksen 43 kohta ja sitä seuraavat kohdat asiassa C-128/92, Banks, tuomio 13.4.1994 (Kok. 1994, s. I-1209).

12 — Konkreettinen esimerkki tämän periaatteen soveltamisesta on asia 39/72, komissio v. Italia, tuomio 7.2.1973, Kok. 1973, s. 101, 10 kohta; Kok. Ep. II, s. 75. Nemo auditur propriam turpitudinem allegans -periaatteen osalta katso myös julkisasiamies Cosmasin ratkaisuehdotuksen 49 ja 83 kohta yhdistetyissä asioissa C-177/99 ja C-181/99, Ampafrance ja Sanofi (tuomio 19.9.2000, Kok. 2000, s. I-7013), ja julkisasiamies Mischon ratkaisuehdotuksen 46 kohta asiassa C-368/89, Crispoltoni, tuomio 11.7.1991 (Kok. 1991, s. I-3695, ratkaisuehdotus 19.3.1991).

niitä ei ole, mutta ne eivät ole täysin poissuljettuja.

42. Mielestäni tärkein kriteeri sen arvioimiseksi, onko sopimuksen osapuoli menetellyt sääntöjenvastaisesti, on sopimuksen osapuolen vastuu kilpailun vääristymisestä. Jos tämä vastuu on todellinen, osapuoli ei voi hyötyä säännöstenvastaisesta menettelystä ja saada suojaa sopimusta vastaan kuten kolmas osapuoli.

43. Jos taas sopimuksen osapuolen vastuu kilpailun vääristymisestä ei ole merkittävä, kun otetaan huomioon osapuolen tilanne — kuten Yhdistynyt kuningaskunta toteaa, esimerkiksi se, että sopimuksen osapuoli on niin pieni, ettei se voi vastustaa vahvemman yrityksen taloudellista painostusta — ei ole syytä evätä tältä osapuolelta EY 81 artiklan suojaa. Tällaisessa tilanteessa kyseessä oleva osapuoli todellakin pikemminkin joutuu sopimukseen kuin aikaansaa sen. Suhteessa sopimukseen osapuoli muistuttaa enemmän kolmatta osapuolta kuin sopimuksen laatijaa.

44. Olen näin ollen sitä mieltä, että EY 81 artiklan voidaan katsoa suojaavan sopimuksen vaikutuksilta kolmansien osapuolten lisäksi poikkeuksellisissa olosuhteissa myös sopimuksen osapuolta, jolla ei ole merkittävää vastuuta kilpailun vääristämisestä.

45. Päättelyni toisessa osassa tutkin tapaa, jolla kansallisten tuomioistuinten on turvattava oikeuksia, joita sopimuksen osapuolelle tietyissä olosuhteissa syntyy EY 81 artiklan nojalla.

46. Kuten edellä mainituista asioista BRT ja Delimitis ilmenee, kansallisten tuomioistuinten on suojattava oikeuksia, joita EY 81 artiklasta seuraa yksityisille oikeussubjekteille. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kansallisten tuomioistuinten on EY 10 artiklassa ilmaistun yhteistyöperiaatteen mukaisesti taattava yhteisön oikeuden säännösten välittömästä oikeusvaikutuksesta oikeussubjekteille aiheutuva oikeudellinen suoja. [13]

47. Tältä osin kansallisissa lainsäädännöissä säädetyt aineelliset ja menettelylliset edellytykset eivät yhteisön oikeuteen perustuvien vaatimusten osalta saa olla epäedullisempia kuin edellytykset, jotka koskevat samankaltaisia jäsenvaltion sisäiseen oikeuteen perustuvia vaatimuksia (vastaavuusperiaate), eivätkä ne saa olla sellaisia, että yhteisön oikeusjärjestelmässä myönnettyjen oikeuksien käyttäminen on käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa (tehokkuusperiaate), mistä käsiteltävänä olevassa asiassa on kyse. [14]

13 — Ks. esimerkiksi asia 33/76, Rewe, tuomio 16.12.1976 (Kok. 1976, s. 1989, 5 kohta; Kok. Ep. III, s. 271) ja asia C-213/89, Factortame ym., tuomio 19.6.1990 (Kok. 1990, s. I-2433, 19 kohta; Kok. Ep. X, s. 453).

14 — Ks. asia 199/82, San Giorgio, tuomio 9.11.1983 (Kok. 1983, s. 3595, 12 kohta; Kok. Ep. VII, s. 373); yhdistetyt asiat C-6/90 ja C-9/90, Francovich ym., tuomio 19.11.1991 (Kok. 1991, s. I-5357, 43 kohta; Kok. Ep. XI, s. 467) ja yhdistetyt asiat C-114/95 ja C-115/95, Texaco ja Olieselskabet Danmark, tuomio 17.7.1997 (Kok. 1997, s. I-4263, 45 kohta).

48. Kuinka tätä oikeuskäytäntöä on sovellettava käsiteltävänä olevassa asiassa?

49. Englannin oikeusjärjestelmässä, kuten monessa muussakin oikeusjärjestelmässä, tunnetaan yksityisten välinen vahingonkorvausvaatimus.

50. Kuten komissio toteaa huomautuksissaan, Ison-Britannian tuomioistuimet ovat hyväksyneet vaatimuksen, joka koskee yhteisön oikeuden vastaisen menettelyn kolmansille aiheuttaman vahingon korvaamista.

51. Kielletyn sopimuksen osapuolet eivät Englannin oikeuden mukaan kuitenkaan voi esittää tällaista vahingonkorvausvaatimusta. Yhteisön oikeusjärjestelmän mukaiset oikeudet eivät ole huonommassa asemassa, koska lainvastaisen sopimuksen osapuoli ei voi, jos olen ymmärtänyt oikein, koskaan vaatia korvausta vahingosta, joka sille on aiheutunut osallisuudesta lainvastaiseen sopimukseen, johtuipa tämä lainvastaisuus kansallisesta oikeudesta tai yhteisön oikeudesta.

52. On kuitenkin pohdittava, eikö tämä täydellinen mahdottomuus vaatia vahingonkorvausta ole edellä mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitettua kyseisen vaatimuksen aineellisten ja menettelyllisten edellytysten muuttamista sellaisiksi, että yhteisön oikeusjärjestelmässä myönnettyjen oikeuksien käyttäminen on käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa.

53. Mielestäni EY 81 artikla synnyttää sopimuksen osapuolelle, jolla ei ole merkittävää vastuuta kilpailun vääristämisestä, oikeuden saada suojaa niitä vahingollisia vaikutuksia vastaan, joita sopimuksesta on sille aiheutunut. Katson, että edellä mainittu Englannin oikeuden säännös estää tämän oikeuden tehokkaan turvaamisen.

54. On kiistatonta, että vahingonkorvauskanne on tehokas keino suojata oikeussubjektin oikeuksia. EY 81 artiklan 2 kohdassa määrätty pätemättömyys on kyllä perustavanlaatuinen seuraamus, mutta se ei aina ole riittävä keino korvata aiheutunutta vahinkoa. Kuten Yhdistynyt kuningaskunta toteaa, jos sopimuksen osapuoli, jolla ei ole merkittävää vastuuta kilpailun vääristämisestä, ei voi vaatia tuomioistuimessa vahingonkorvausta, toinen osapuoli voisi hyötyä perusteettomasti lainvastaisesta menettelystään sopimuksen toisen osapuolen kustannuksella.

55. Olen näin ollen sitä mieltä, että kyseinen kansallisen oikeuden säännös on sellainen, että lainvastaisen sopimuksen osapuolelta tietyissä olosuhteissa puuttuu sille

kuuluva suoja, mitä on näin ollen pidettävä yhteisön oikeuden vastaisena.

56. Haluan lisätä, että pääasian asianosaiset ja useat tässä oikeudenkäyntimenettelyssä huomautuksia esittäneet hallitukset ovat keskustelleet siitä, vähentäisikö vai lisäisikö yhteisön oikeuden tehokkuutta se, että kielletyn sopimuksen osapuolella olisi mahdollisuus esittää vahingonkorvausvaatimus.

57. Courage väittää, että jos vahingonkorvauksen mahdollisuus hyväksyttäisiin, se tekisi lainvastaiseen sopimukseen osallistumisesta kiinnostavampaa. Oikeussubjektit tietäisivät, että ne voivat milloin tahansa vapautua lainvastaisesta sopimuksesta ja vaatia vahingonkorvausta, jos sopimuksesta ei koidu niille arvioitua hyötyä. Kannatan kuitenkin Yhdistyneen kuningaskunnan ja komission väitettä, jonka mukaan mahdollisuus vaatia vahingonkorvausta kannustaisi heikompia sopimuksen osapuolia paljastamaan EY 81 artiklan vastaiset sopimukset sekä, mikä on ehkä vieläkin tärkeämpää, estäisi tehokkaasti vahvempaa osapuolta tekemästä kilpailua rajoittavaa sopimusta.

58. Haluan kuitenkin täsmentää, ettei kyse mielestäni ole siitä, että toiselle osapuolelle asetettaisiin yhteisön oikeuden tehokkuuden takaamiseksi jonkinlainen seuraamus, joka vastaisi sakkoa, jonka komissio voi määrätä 6 päivänä helmikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus)[15] nojalla. Kyse on ainoastaan EY 81 artiklan välittömän oikeusvaikutuksen seurausten toteuttamisesta.

59. Olen näin ollen samaa mieltä kuin Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus, joka toteaa seuraavaa: "Mielestämme sopimuksen osapuolen ei pidä saada enempää kuin mitä se on menettänyt lainvastaisen sopimuksen vuoksi. Tietyissä tilanteissa kantaja, vaikka se olisikin heikommassa neuvotteluasemassa, on voinut hyötyä sopimuksen lainvastaisesta ehdosta, ja tällaiset hyödyt on periaatteessa otettava huomioon vahinkoa arvioitaessa, jotta vältetään se, että kantaja saa perusteetonta etua ja että vastaajalle määrätään rikosoikeudellinen seuraamus. Vahingon tarkka arvioiminen kuuluu tietenkin kansallisten tuomioistuinten tehtäviin."

60. Edellä esitetyillä perusteilla ehdotan, että toiseen ja kolmanteen kysymykseen vastataan, että kansallisen oikeuden säännös, jonka mukaan EY 81 artiklan vastaisen sopimuksen osapuoli ei voi saada korvausta kärsimästään vahingosta pelkästään siksi, että se on osallinen sopimukseen, on yhteisön oikeuden vastainen.

15 — EYVL 1962, 13, s. 204.

Neljäs kysymys

61. Neljännellä kysymyksellään Court of Appeal pyrkii selvittämään, mitä seikkoja kansallisen tuomioistuimen on otettava huomioon, jos vastaus kolmanteen kysymykseen on, että kyseinen kansallisen oikeuden säännös voi tietyissä olosuhteissa olla yhteisön oikeuden vastainen.

62. Tältä osin käsiteltävänä olevassa asiassa on esitetty useita seikkoja, jotka kansallisen tuomioistuimen olisi otettava huomioon.

63. Courage korostaa, että normaalin kaupallisen ja sopimussuhteisiin liittyvän riskin tasapaino voi järkkyä, ja ehdottaa, että huomioon on otettava sopimuksen tekemisen olosuhteet, avoimuus, vastaajan ja kantajan vastuu sekä kyseessä olevan ehdon oikeudellinen arviointi.

64. Crehan katsoo, että keskeisin seikka on sopimuksen osapuolen vastuu kilpailun vääristymisestä. Sopimuksen osapuolen pitäisi saada vaatia vahingonkorvausta, jos sitä ei voida pitää yhtä lailla vastuullisena (equally responsible) kilpailun vääristymisestä.

65. Komissio on pääosin samaa mieltä. Komissio toteaa, että tilanteina, joissa voidaan vedota henkilön lainvastaiseen menettelyyn vahingonkorvausoikeuden epäämiseksi, olisi pidettävä ainoastaan tilanteita, joissa vahingonkorvausta vaativa osapuoli on tosiasiallisesti in pari delicto eli se on ainakin yhtä suuressa vastuussa siitä kilpailun rajoittamisesta, jonka perusteella se vaatii vahingonkorvausta.

66. Italian hallitus katsoo, että vahingonkorvausvaatimuksen esittämisen olisi oltava mahdollista vahinkoa kärsineelle osapuolelle, joka on sopimuskumppaniinsa nähden huomattavasti heikommassa asemassa ja joka tämän vuoksi ei voi todellisuudessa valita sopimuskumppaniaan ja sopimuksen ehtoja.

67. Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus katsoo, että kansallisen tuomioistuimen olisi otettava huomioon pääasiallisesti yhteisön oikeuden toimeenpanon tehokkuus, mitä tällaiset kanteet voivat edistää. Kansallinen tuomioistuin voi ottaa huomioon erityisesti kunkin osapuolen neuvotteluvoiman sekä osapuolten vastuun ja menettelytavat.

68. Kuten olen edellä todennut, yhteisön oikeudessa tunnustetaan myös periaate "nemo auditur propriam turpitudinem allegans".

69. Tästä seuraa, ettei ole yhteisön oikeuden vastaista, että kansallisen oikeuden mukaan sopimuksen osapuoli, jonka on todettu olevan vastuussa kilpailun vääristämisestä, ei voi saada vahingonkorvausta sopimuksen toiselta osapuolelta.

70. Mielestäni EY 81 artiklan suoja ei päde, jos kyseessä olevan osapuolen vastuu kilpailun vääristämisessä on merkittävä.

71. Vastuu on ilmeisestikin merkittävä, jos sopimuksen osapuoli on in pari delicto toiseen osapuoleen nähden eli jos se on yhtä lailla vastuullinen (equally responsible) kilpailun vääristymisestä.

72. Vastuu ei ole merkittävä Italian hallituksen mainitsemassa tilanteessa, jossa vahinkoa kärsinyt osapuoli on sopimuskumppaniinsa nähden huomattavasti heikommassa asemassa.

73. Jotta voidaan arvioida vahingonkorvausta vaativan osapuolen vastuuta, on otettava huomioon osapuolten taloudellinen ja oikeudellinen tilanne sekä, kuten Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus ehdottaa, osapuolten neuvotteluvoima ja menettelytavat.

74. On tutkittava erityisesti, oliko sopimuksen osapuoli huomattavasti heikommassa asemassa sopimuksen toiseen osapuoleen nähden. Tällaisen heikomman aseman on uhattava vakavasti kyseisen osapuolen vapautta valita sopimuksen ehdot.

75. On vielä lisättävä, ettei se, ettei osapuoli ole merkittävässä vastuussa, estä sen vaatimuksen esittämistä, että kyseisen osapuolen on todistettava toimineensa riittävän huolellisesti vahingon rajoittamiseksi.

76. Kuten Courage perustellusti toteaa, tällainen periaate sisältyy yhteisön oikeuteen.[16] Vastaava kansallinen säännös ei näin ollen voi olla yhteisön oikeuden vastainen.

16 — Yhdistetyt asiat C-104/89 ja C-37/90, Mulder ym. v. neuvosto ja komissio, tuomio 19.5.1992 (Kok. 1992, s. I-3061, 33 kohta; Kok. Ep. XII, s. 99) ja yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93, Brasserie du pêcheur ja Factortame, tuomio 5.3.1996 (Kok. 1996, s. I-1029, 85 kohta).

77. Pelkästään sitä, ettei osapuoli ole pidättäytynyt tekemästä sopimusta, ei voida kuitenkaan pitää kyseessä olevan huolellisuuden puutteena. Olen komission kanssa samaa mieltä siitä, että "tällä periaatteella ei voida perustella vaatimuksen hylkäämistä suoralta kädeltä; sen perusteella voidaan ainoastaan rajoittaa vahingonkorvauksen määrää".

78. Neljänteen kysymykseen on näin ollen vastattava, että kansallisen oikeuden säännös, jonka mukaan tuomioistuinten ei pidä antaa henkilön vedota ja/tai tukeutua omaan lainvastaiseen toimintaansa vahingonkorvauksen saamiseksi, jos tällä henkilöllä on todettu olevan suurempi kuin eimerkittävä vastuu kilpailun vääristymisessä, ei ole yhteisön oikeuden vastainen. Vastuu ei ole merkittävä, jos sopimuksen osapuoli on toiseen osapuoleen nähden sellaisessa heikommassa asemassa, ettei se ollut todellisuudessa vapaa valitsemaan sopimuksen ehtoja.

IV Ratkaisuehdotus

Neljäs kysymys

79. Ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin vastaa Court of Appealin esittämiin kysymyksiin seuraavasti:

1) EY 81 artiklaa on tulkittava siten, että pubin vuokraamista koskevan ja yksinostovelvoitteen sisältävän lainvastaisen sopimuksen osapuoli voi vedota tämän sopimuksen pätemättömyyteen jäsenvaltion tuomioistuimissa.

2) Kansallisen oikeuden säännös, jonka mukaan EY 81 artiklan vastaisen sopimuksen ehtoon sitoutunut osapuoli ei voi saada korvausta kärsimästään vahingosta pelkästään siksi, että se on osallinen tähän sopimukseen, on yhteisön oikeuden vastainen.

3) Kansallisen oikeuden säännös, jonka mukaan tuomioistuinten ei pidä antaa henkilön vedota ja/tai tukeutua omaan lainvastaiseen toimintaansa vahingonkorvauksen saamiseksi, jos tällä henkilöllä on todettu olevan suurempi kuin ei-merkittävä vastuu kilpailun vääristymisessä, ei ole yhteisön oikeuden vastainen. Vastuu ei ole merkittävä, jos sopimuksen osapuoli on toiseen osapuoleen nähden sellaisessa heikommassa asemassa, ettei se ollut todellisuudessa vapaa valitsemaan sopimuksen ehtoja.